

УДК 8000:001.2
DOI 10.31652/2521-1307-2024-39-01

Лінгвостилістичний простір комічного в період російсько-української війни

Алла Бондаренко <http://orcid.org/0000-0003-4140-4733>

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, м. Ніжин, Україна

Надійшла до редакції: 11.09.2024 • Схвалено до друку: 30.09.2024

Статтю присвячено аналізу сміхового дискурсу періоду російсько-української війни. Розглянуто лексику різних семантичних груп у розгортанні площини комічного. Визначено стилістичне навантаження власних і загальних назв, одиниць різних рівнів мовної системи. Виявлено лінгвальні й екстралінгвальні механізми розвитку сміхової культури впродовж воєнних подій. Виділено типи контекстів, що підтримують семантику та прагматику комічних висловлювань (соціокультурний, політичний, історичний, психологічний). Розкрито роль імпліцитних й експліцитних засобів у створенні гумористичного ефекту. Аргументовано значущість пресупозицій, що транслюють медійні тексти, у розумінні підтекстової інформації комічних повідомлень. Розкрито систему оцінок, продуковану фольклорними текстами. Окреслено коди лінгвокультури, які акумулюють «мову сміху» періоду російсько-української війни.

Ключові слова: сміхова культура, гумористичний дискурс, комічний ефект, оніми, система оцінок, прецедентні явища, лінгвокультурний код

UDK 8000:001.2
DOI 10.31652/2521-1307-2024-39-01

The linguistic and stylistic space of the comic during the Russian-Ukrainian war

Alla Bondarenko <http://orcid.org/0000-0003-4140-4733>

Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhyn, Ukraine

Received: 11.09.2024 • Accepted: 30.09.2024

Abstract

One of the responses of the Ukrainian society to the Russian aggression and the concomitant existential danger has been the rise of a humorous culture which constitutes an attempt to come to terms with the traumatic situation, to change its terrible obviousness, and to weaken its destructive mental impact. "The language of war" has been extensively examined by Ukrainian linguists studying media, poetic, and spoken discourse that reflects the socio-cultural changes brought about by a large-scale war. The paper **aims** to establish the discursive factors that play a role in the development of Ukrainian humorous culture during the Russian aggression, **namely**: a) to determine the units of language levels and linguistic phenomena that make up the structure of humorous communication of the wartime period; b) to identify the types of contexts that support the implicit semantics of comic messages; c) outline precedent names, texts, and situations that create the basis for comic effects; d) to reveal the role of linguistic and cultural codes in the realization of humorous effects. In the research process, the semasiological procedure of field modeling was used, as well as the **methods** of component, distributive, contextual, and contextual-interpretive analysis. **Results.** The mechanisms of humorous discourse are the use of ergonyms with zero referentiality, interaction of homonyms with general and special semantics, contextual relations of stylistically marked vocabulary of different styles, anthropomorphization of chrematonyms, violation of the logical symmetry of oppositions, etc. As a result, the axiological, deontic and optative modalities are realized. **Originality.** The humorous mode of communication arises as a result of the violation of standard ideas about the semantics and combinatorics of language forms, as a result of which a language game unfolds which builds an alternative picture of the world. **Conclusion.** During the war period in Ukraine, the "language of laughter" reflected an evaluative polarization of anthroponyms and toponyms common in the mass media; the anthropomorphization of chrematonyms, the expansion of the functions of ethnophilisms, the introduction of technical terms into folklore texts; revision of gender marking of associative fields, expansion of stylistic functions of transliteration and cross-language paronymy; deepening the dependence of implicit information on precedent phenomena and background knowledge deployed in media content. Resources of the lexical-semantic level became dominant in terms of functionality in comic messages; they were supported by socio-political and psychological contexts. In the process of humorous communication, the mental scenario of the Bible is actualized, ideological myths are debunked. The repertoire of anthropic, spatial, temporal, biomorphic and artifactual codes of linguistic culture is being realized. The perspective of research is connected with the study of the morphological level of discourse of laughter during the martial law period.

Keywords: humorous culture, humorous discourse, comic effect, onyms, evaluation system, precedent phenomena, linguistic and cultural code

Постановка проблеми. Відгуком українськомовного соціуму на російську агресію, яка принесла екзистенційну небезпеку, став феномен сплеску сміхової культури, що пояснюємо намаганням внутрішньо опанувати травматичну ситуацію, змінити її страшну очевидність, надавши ігрового вигляду та тим самим послабивши руйнівний психічний вплив. Така реакція з огляду на психотерапевтичну концепцію гумору (Дж. Вайлант) є цілком умотивованою, проте зводить дискурс комічного в період воєнного стану в Україні лише до психічної функції було б спрощеним підходом до проблеми. Необхідним і важливим за нинішніх умов є повноаспектний, інтегративний розгляд сучасної гумористичної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Мова війни» стала предметом комплексного розгляду українських мовознавців, які досліджують медійний, поетичний і розмовний дискурси, що швидко відгукуються на соціокультурні зміни, які принесла широкомасштабна війна (Бондаренко, 2023; Завальнюк, 2023; Кислюк, Мельник, 2023; Мартинова, 2023; Масенко, 2024; Степаненко, 2023; Сюта, 2023 та ін.). Дослідники фіксують збагачення мови новотворами в лексиці певних груп (на позначення країни-агресора, її ідеології, політичного керівництва та ін.), розширення семантичного поля лексики на позначення видів зброї, зокрема хремотонімів, актуалізацію шиболетів, літотизацію власних назв, пов'язаних із загарбниками; тенденцію до розширення соціально значущих концептів, зміщення мовносвітоглядних акцентів; сплеск сміхової культури з метою опанувати ситуацію екзистенційної загрози та ін. Зокрема, у період воєнного лихоліття вчені відзначають пошкваллення сміхової дискурсивної діяльності і зауважують, що «гумор стає зброєю і захистом українців у час загрози життю й існуванню нації та держави» (Кислюк, 2023, с. 9).

Мета й завдання статті. Розвідку спрямовано на визначення дискурсивних чинників розвитку сміхової культури українців упродовж російської агресії, у зв'язку з чим окреслено такі завдання:

а) визначити одиниці мовних рівнів і лінгвальні явища, що вибудовують структуру гумористичної комунікації воєнного періоду;

б) виявити види контекстів, які підтримують імпліцитну семантику комічних повідомлень;

в) окреслити прецедентні імена, тексти та ситуації, що створюють перцептивні опції комічного;

г) розкрити роль лінгвокультурних кодів у реалізації експресії комічного.

Джерельною базою розвідки стали медійні сайти та соцмережі, а матеріалом – більш як 400 вербальних контекстів. Аналіз здійснено за допомогою компонентного, дистрибутивного, контекстологічного та контекстуально-інтерпретаційного методів, а також семасіологічної процедури польового моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сміховому дискурсі російсько-української війни широко використано ресурси певних кодів лінгвокультури, зокрема антропного. Стилiстично навантаженими є низка онімів, передусім антропоніми на позначення українського військово-політичного керівництва (*Буданов, Залужний, Зеленський*), які супроводжує широкий спектр позитивної оцінки – суспільно-політичної, морально-етичної, інтелектуальної та ін.: *Байден – Зеленському: «А розкажи той анекдот, від якого в росії плакатимуть»* (16, 21.12.2022). *Кирило Олексійович Буданов – губернатор Белгородської області* (11, 23.06.2023). За взірцем похідного від прізвища українського політичного діяча минулого утворено okazіоналізм від власного імені колишнього головнокомандувача ЗС України: семантика неолексеми має продемонструвати силу опору українців: *«А ви хто, бандеравци?» – «Ні, москалику, ми страшніші: ми залужнівці!»* (8, 24.10.2023).

Одним із найбільш поширених у гумористичному просторі періоду війни є антропонім *Бандера*, що пояснюємо негативною оцінкою цієї історичної постаті в наративах країни-агресора. Низку коментарів, які демонструють сміховий дискурс, стилізовано під гасла пропагандистських листівок, унаслідок чого створено стьоб, адресований росіянам, у якому згадано це ім'я: *Росіянине, пам'ятай! Уживаючи алкогольні напої 1 січня, ти святкуєш день народження Степана Андрійовича Бандери* (8, 01.01.2023).

У травестійному дусі згаданий антропонім стає продуцентом семантики приземленості через приписування історичній особі звичайних

людських пристрастей: *На Щекавиці – Степан Андрійович Бандера*.

– *Степане Андрійовичу, і Ви?..*

– *А що я, я що, не людина?* (11, 27.09.2022).

Відправною точкою зображеної комічної ситуації є топонім *Щекавиця*, навколо якого українці розгорнули дискурс щодо *органі* на випадок ядерного удару, яку в душі народної етимології інтерпретували як «організовану подію».

Реалізуючи інтенції лінгвокультурної спільноти, вигадана реальність моделює зустріч С. Бандери й очільника кремля, що означає символічне долучення останнього до тих, хто відійшов у небуття: *Степан Бандера повідомив, що готовий зустрітися з путіним за будь-яких умов* (8, 20.12.2022). Тісний асоціативний зв'язок указаних прізвищ відображає бажання українців позбутися кривавого диктатора: *Україна може погодитися на перемир'я. Для цього Степан Бандера повинен зустрітися з путіним і підписати перемир'я* (8, 06.02.2023).

Гумористичний ономастикон використовує ім'я українського політичного діяча минулого як твірне для топонімів-неологем: *Куме, після нашої перемоги заберемо собі Санкт-Петербург і поміняємо йому назву на Степан-Бандербург!* (8, 03.02.2023). Трансформуючи негативну семантику етнофолізму на позитивну, лінгвокультурна спільнота послуговується назвою *бандерівець*, яку застосовують до українців окупанти: це слово в гумористичному дискурсі стає продуцентом національно-патріотичних понять: *Вони хочуть залишити українців без світла. Ідіоти! Через 9 місяців народиться мільйон нових бандерівців* (8, 22.11.2022).

Прізвища державних лідерів Америки та Європи – союзників України (*Байден, Джонсон, Шольц, Макрон*), є виразниками як позитивних, так і негативних оцінок, що залежить не тільки від зв'язків у вербальних контекстах, а й від аксіологічних сигналів прецедентних медійних повідомлень, які сигналізують або про готовність допомагати Україні зброєю, або про нерішучість у наданні засобів захисту від агресії: *Місто Борислав на честь Бориса Джонсона змінить свою транслітерацію на BorisLove* (8, 03.02.2023). У наведеному прикладі ім'я колишнього прем'єр-міністра Великобританії є мотивувальним для топоніма-варваризму поряд

з англійським дієсловом *to love*, що означає «любити».

Інформацію про нерішучість лідера німецької держави постачати Україні сучасну зброю спроектовано у світоглядні узагальнення, причому негативні поняття постають не експліцитно, а імпліцитно (пор.: *валяти шольца* – «довго і безрезультатно щось обіцяти»): *Щастя – це знайти людину, яка тримається за тебе, як Шольц за леопарди* (11, 24.01.2022).

Імена медіаперсон росії та білорусі (*путін, лавров, лукашенко, шойгу* та ін.) цілком прогнозовано стають виразниками негативних оцінних конотацій. До такої соціокультурної інтерпретації надаються прецедентні (біблійні) тексти, а також ідеологічні міфи про братні народи:

– *володимире володимировичу, ви справді вважаєте, що росіяни й українці – брати?*

– *Звичайно! Бо ж Авель і Каїн теж були братами* (6, 11.01.2023). Оними не завжди бувають вербально вираженими, а оптативна модальність взаємодіє зі стилістичною фігурою замовчування: *Нікому не кажіть, яке бажання ви загадали на новий рік... Бо не здохне* (8, 04.01.2023).

Ефект комізму створює моделювання дійсності, у якому побудовано псевдопаралелі сакральної історії з російською, чому сприяє літотизація (написання з малої літери) прізвищ політичного керівництва країни-агресорки: *Адам прикривався фіговим листком, а путін – лавровим* (3, 15.02.2023). Словесну гру визначає звукова схожість прикметника, що походить від рослинної назви, та прізвища високопосадовця росії.

Звільнення від впливу російської культури не могло не позначитися на власних назвах деяких зимових свят українців, що демонструє протиставлення семантики антропоміфонімів *Дед Мороз* і *Святий Миколай*, які стають відповідно мовними знаками російськості й українськості, а тому контекстуально антонімічними: *Цього року Дед Мороз не прилетить, працює ППО України. А Святий Миколай прийде. Правильно пояснюйте дітям обставини* (8, 18.12.2022). Міфонім *Святий Миколай* перебуває в центрі гумористичних сценаріїв обдарування зброєю (з використанням числових назв): *Святий Миколай у шоці. П'ятдесят відсотків українців попросили снайперську гвинтівку* (8, 20.12.2023).

Окрім антропонімів й антропоміфонімів, у сміховому дискурсі актуалізовано й топоніми, які репрезентують просторовий код лінгвокультури. У ньому назви російських й українських просторових об'єктів протиставлено як знаки «чужого» та «свого» простору. Контекстуальна взаємодія літотизованого топоніма *росія* поряд із космонімами, написаними з великої літери, увиразнює абсурдність, утопічність завойовницьких прагнень очільника країни-агресора, чому сприяє референтна несумісність власних назв указаних груп: *путін підписав документи про приєднання Меркурія, Венери, Марса та Юпітера до росії* (8, 17.11.2023).

Спостерігаємо стійкі асоціативні відношення топоніма *Гаага* з перифразними найменуваннями очільника країни-агресора: *Клони пукіна сперечаються, хто з них поїде в Гаагу* (11, 18.03.2023). В основі таких комічних повідомлень перебуває прецедентна ситуація: 17 березня 2023 року Міжнародний кримінальний суд у Гаазі видав ордер на арешт путіна через підозру у скоєнні воєнних злочинів у зв'язку з депортацією українських дітей.

У лінгвокультурної спільноти онім *Гаага* викликає асоціації зі звуками, що їх видають свійські птахи, тому сміховий дискурс розгортає ситуацію «спілкування» очільника кремля з домашніми тваринами. У такий спосіб в альтернативній картині світу знижено його ієрархічний статус:

– *А ви знаєте, чому путін не любить гусей?*

– *Тому що йому здається, що вони постійно кажуть: «Гаага!»* (8, 09.12.2022).

Комічне спрямування має ототожнення дискретності мовної форми (аббревіатури, назви держави) та її території. У такий спосіб українськомовний соціум виражає прагнення того, щоб імперія, що здійснює агресію, зазнала краху: *У 2030 росія розпадеться на дві частини: р та ф* (8, 03.08.2023).

У нових соціальних умовах відбувається трансформація гендерно маркованих асоціативних полів лексики. Ефект семантичної несподіванки виникає через перегляд усталених лексико-семантичних асоціатів поля «жінка»: *Так хочеться простого жіночого: одягнути платтячко, нафарбувати губки, задушити х...ло, спалити моцкву...! шампанського!* (15, 14.03.2023). У наведеному складному реченні одні частини семантично підтримують

зміст попередніх, а інші контрастують з ними, указуючи на протилежну референтну площину. Компоненти *задушити х...ло, спалити моцкву* насправді не є гендерно маркованими (пор.: *просте жіноче*).

Лінгвокультурне товариство іронізує на тему здійснення жіночих бажань на Святого Валентина. У мирний час вони стосуються особистого, але впродовж війни набувають суспільно-громадського звучання. Асоціативне поле свята закоханих несподівано розбудовують назви видів зброї (пор.: *винищувачі, танки, ракети, снаряди* та ін.): *Хочу душевного тепла і 100 сучасних винищувачів для України...Жартую, звісно. Тепла не треба* (8, 12.02.2023). Контраст як засіб комічного виникає тоді, коли мілітарні прагнення українок у ході боротьби за незалежність реалізує лексика маскулінно маркованої семантики: *Те, що і всі жінки України хочуть на Святого Валентина: танки, F-16, далекобійні ракети і снаряди, потужну артилерію і все решта* (8, 13.02.2023).

До поширених явищ сміхового дискурсу воєнного періоду належить антропоморфізація хремадонімів, що відбувається, наприклад, на основі зіставлення мирної ситуації подорожування та збройної відсічі: *«Хаймерс» – це перший український турист у цьому році, який завітав до Криму. Чекаємо на інших!* (8, 16.09.2023). У наведеному прикладі асоціативне мікрополе *дозвілля* утворено на основі лексем *турист, завітати та Крим* (останнє з наведених слів до захоплення півострова асоціювалося в українців із курортним сезоном).

Ергоніми, які не мають відповідників у реальності, містять попередження агресорам щодо їхньої екзистенційної перспективи в Україні: *Дорогі росіяни, туристична агенція «Нефіг шастати» запрошує вас у цікаві захопленні тури «Побачити Київ та померти»* (13, 09.12.2022). Сміхова комунікація використовує форму рекламних оголошень вигаданих закладів організації *дозвілля*, у яких висловлено ставлення до російських загарбників.

Розгортання бурлескної стилістичної традиції охоплює не лише власні, а й загальні назви, зокрема міжгалузеві терміни. У семантичному полі мовної гри взаємодіють омоніми, один з яких має лінгвістичну, а інший – медичну семантику (позначає неспроможність до життєво важливих функцій організму):

– *Куме, діставайте самогону, Путін впає у кому!*

– *Рано! Треба дочекатися, щоб була крапка (8, 25.11.2022).* Семантика стійкого вислову *ставити крапку*, як відомо, стосується завершення справи.

Проникаючи у фольклорні тексти, терміни виражають, з одного боку, технічну обізнаність українців, а з іншого – нові потреби мирного населення, виниклі в умовах знищення енергосистеми України та загрози блекауту: *Коляд, коляд, колядниця, ми прийшли до вас погрітись. Ми без світла не підєм. Дайте, тітко, на модем! Колядую, колядую, Генератор носом чую. І вайфай роздачу бачу. Дайте трохи, бо заплачу!* (16, 06.01.2023). Комічний ефект створює поєднання традиційних повторів фольклорних текстів (пор.: *коляд, коляд, колядниця*) і спеціальної лексики, поширеної в технічній галузі (пор.: *павербанк* – портативний акумулятор, що дає змогу зарядити пристрій; *вайфай* – технологія бездротової передачі відомостей радіоканалами, *генератор* – пристрій для вироблення чи перетворення енергії та ін.).

Етнофолізми є засобами критики загарбницьких намірів в дусі стилістики трансформації сакральної історії: *Після того, як путін сказав, що всі москалі після смерті попадуть у Рай, у Раю прийняли рішення про приєднання до НАТО* (8, 03.12.2022). У такий спосіб комічно обіграно пропагандистські наративи, у яких відбуваються аксіологічні викривлення й ідеалізація загарбників.

У зв'язку з повідомленнями російських пропагандистів про біозброю українців відбулась актуалізація одиниць біоморфного коду лінгвокультури (пор. okazionalni spoluki *бойові гуси, бойові комарі, бойові бобри, бойові миші* та ін.): *Гризуні партизанять здебільшого вночі, розповідають мисливствознавці, їх вже прозвали «спецідрозділом бойових бобрів».* Вони копають рови глибиною по пояс, для того щоб могли собі рухатись по території (9, 26.01.2023).

Слова тематичної групи «тварини» стають мотивувальними для назв української зброї, наприклад безпілотників, у чому виявляється виражене почуття гумору як ментальна риса українців:

1. *Не можна бомбити росію, пукін розсердиться і ще ціни на нафту зростуть.*

– *А в нас війна.*

– *Ми не дамо зброю.*

– *Ви й так її не даєте.*

– *Ми не дамо ще більше.*

– *А ми своєю. Запускай «Бобра» по НПЗ (16, 24.03.2024).*

Силу комізму демонструють вербалізовані хронотопні злами, які стосуються невідповідності заявлених дат усталеному календарному порядку, коли гумористична нумерологія не має референтних відповідників: *Оголошуємо флешмоб: 2 дні без русофобії та вбивства москалів! Цей захід триватиме з 30 по 31 лютого* (8, 21.02.2023).

Зазнає перегляду семантика лінійності, незворотності часу та фіксованість хронотопу подій: *Як казав Будда, найвищий ступінь самовдосконалення – це пристосувати свої потреби до графіків відключень електроенергії* (8, 02.02.2023). Нова інформація постає в словесній масці давно відомого, усталеного, а тому зрозумілого, чому сприяє використання простих ускладнених речень, які містять посилання на джерело повідомлення. У такий спосіб українці іронізують над побутовими незручностями, що з'явилися під час війни через російські обстріли енергосистеми. Нові обставини обігрують, послуговуючись власними іменами міфічних героїв, мудреців і знаних осіб минулого.

Темпоральні трансформації гумористичного дискурсу розгорнуто на основі ментальних сценаріїв Святого Письма. Сакральний час християнської книжності синхронізовано з перебігом війни в Україні, а О. Арестовича жартома аналогізовано з пророком Нового Заповіту. У такий спосіб сформовано суспільну оцінку т. зв. «арестовлення», тобто заспокійливих повідомлень колишнього радника президента: *Коли Ісус ішов на Голгофу, дехто плакав, дехто спостерігав, дехто зрікався. І тільки Арестович спокійно казав: «Та не хвилюйтесь, за три дні він воскресне та повернеться»* (15, 09.12. 2022).

Енергію комічного реалізують трансформовані прецедентні висловлювання всесвітньо відомих осіб модної індустрії, наприклад К. Шанель: *У кожній жінки повинна бути маленька чорна сукня, у якій вона відсвяткує смерть путіна* (8, 28.11.2023). Приклад демонструє використання символіки чорного кольору, асоційованого з трауром. Виразність комічного повідомлення підтримує оксюморон, у якому використано логічну

несумісність свята й скорботи (пор. неuzuальну комбінаторику форми *відсвяткувати похорон*).

Наводячи фрагменти радянських пісень (прецедентні пісні доби тоталітаризму, маніпулятивні словесні засоби популяризації «победобесія»), українці висловлюють сумніви в перевагах військ окупантів: *Для участі в масовому дрон-перельоті «Київ – москва» 9-го травня подали заявки 1147 учасників. Загальна кількість дронів-учасників – 1540. 990 дронів стартують не з території України. День лабеди с седіною на вісках.* (2, 04.04.2023). Прикметно, що з метою окреслити ставлення до тоталітарних цінностей текст популярної колись пісні подано не в перекладі, а в транслітерації та з використанням фонетичних особливостей мови агресорів: російськість висміяно як тотожну нікчемності.

Низка висловлювань, що продукують чорний гумор, «відсилає» до прецедентної мовознавчої дискусії, яка мала принципове ідеологічне значення, про нормативне вживання прийменників *на* та *в* поряд з іменником *Україна* (пор.: *в Україні*, де підкреслено державний характер просторової одиниці, та *на Україні*, у якому знехтувано цією особливістю): *Росіяни думали, що йдуть на українську землю. Але їх попереджали, що не «НА», а «В»* (14, 09.12.2022). Не випадково соціальна реклама м. Одеси в період війни транслює застереження, які містять форми слова *земля*, щодо невтішної перспективи окупантів: *Білборд в Одесі: «Ми на своїй землі. Ви будете в ній!»* (1, 07.03.2023). Ця лексема багатозначна – позначає як країну, державу, так і ґрунт, земну поверхню, тому оптативні утворення, адресовані завойовникам, оперто на різні її семми, залучені до мовної гри: *Хочу побажати росіянам, які йдуть в Україну воювати: мирної землі над головою!* (8, 30.12.2022). Крізь призму наведених форм «просвічує» семантика фразеологізму *змішати (зрівняти) із землею*, тобто знищити. У поданому прикладі спостерігаємо також формальну та семантичну трансформацію поширеної позитивно зарядженої побажальної формули «Мирного неба над головою!».

У гумористичних коментарях періоду війни поглиблено суспільні функції української мови, зокрема ідентифікаційну. Відбувається застосування римованих шиболетів – слів, певні звуки яких складно вимовляти тим, хто не належить до носіїв мови. У такий спосіб

артикуляція стає тестом на українськість і допомагає розмежувати українців і росіян, що відображають гумористичні контексти:

1. *Ти окупант?*
2. *Ні.*
3. *Скажи: «Укрзалізниця везла паляниці».*
4. *Да, я окупант* (7, 09.11.2022).

Упродовж періоду воєнного стану вербальні форми вкотре підтверджують функцію маркерів національної ідентичності та стають випробуваними засобами для народу, який чинить опір агресивним діям, про що жартівливо відгукуються українці, використовуючи в контексті словесної гри міжмовні пароніми: *Півроку ФСБ готувала шпигуна для відправки на територію України. На першому ж українському блокпості йому сказали: «Привіт!» – «Конечно, привіт, вот справка!»* (8, 30.10.2023).

Сміховий дискурс надає висловлюванням вигляду утаємниченого мовлення, створюючи арсенал слів-тестів на українськість: *Пароль тільки для своїх: «Лисиця укрзалізницею везе паляниці та верзе нісенітницю»* (8, 27.01.2023). Гумористичний вислів оперто на протиставлення орфоепічних особливостей української та російської мов.

Поширені претензійні гасла імперської пропаганди, у яких вихваляють силу російської армії, зазнають трансформації поповненням компонентів, унаслідок чого відбувається зміна їхнього аксіологічного заряду з позитивного на негативний: *росія тепер офіційно – друга армія «того» світу* (8, 20.02.2023). Лінгвокультурне товариство має спільне розуміння фразеологізму *той світ* як потойбіччя, протиставленого життю. Вислів містить підтекстову інформацію про значні втрати окупаційної армії, яких вона зазнає в Україні.

Наскрізні мовні формули роспропагандистських меседжів, у яких держава-агресор надає ваги, значущості власним діям (*центри прийняття рішень, жест доброї волі, червоні лінії*), зазнають висміювання як нікчемні. Ставлячись із недовірою до того факту, що росіяни називають «жестом доброї волі» вимушеність відступу, українськомовний соціум створює комічні повідомлення, які продукують поняття «неповноцінність»: *Російські сурдоперекладачі почали вивчати мову жестів доброї волі* (8, 30.02.2022).

Комізм повідомлень заґрунтовано на контекстуальній синонімії мовних форм *центр прийняття рішень і спиртзавод. Удар нашої помсти – палає спиртзавод в Курській області! Бо ми точно знаємо, де в росіян справжні центри ухвалення рішень!* (12, 02.03.2023). *Удар по «центру прийняття рішень»: у підмосковї горить крупний спиртзавод* (4, 30.05.2023). Реципієнти сприймають коментар крізь призму фонових знань: їм відомо про особливість російського загалу – поширену шкідливу звичку.

У психолінгвальному плані сміховий потенціал невіддільний від ефекту неочікуваності, створеного за допомогою вербальних засобів: *Як показало недавнє соціологічне опитування ВЦІОМ, три чверті росіян почуваються щасливими. А решта не п'є* (13, 03.02.2023). У наведеному прикладі відбувається порушення логічної симетрії протиставлення, яке, відповідно до законів мислення, має будуватися на опозиції рядопокладених понять. Експресію комізму відтінює стилістичний прийом парцеляції.

У сміховій площині воєнного періоду в процесі контекстуальної синонімізації Україну аналізовано з дитиною-одиначкою: *Дослідження ДНК показало, що Україна не має братів. Вона єдина дитина в родині* (8, 06.07.2023). Збройна агресія стала індикатором справжнього ставлення росіян до українців, і сплеск сміхової культури допоміг спростувати ідеологічні міфи, наприклад про братерство України й росії: *Не враховуючи лінії фронту, ніщо не розділяє два братні народи* (1, 02.03.2023). Фонові знання нагадують про поширену на радянському та пострадянському просторі ідеологему, у якій росія постає в геополітичній ролі «старшого брата».

Транслітерування замість перекладу стає формою вияву зневаги до мови країни-загарбника: *Особлива форма шизофренії – «защитять родину в чужой стране»* (10,

06.02.2023). У наведеному прикладі «діагноз» поставлено всім російським громадянам, яких через абсурдність підтримки збройного вторгнення прирівняно до психічно хворих, тому вислів супроводжує негативна інтелектуальна оцінка. Такий стилістичний хід підтримує ідеологічний контекст: росіяни колективно схвалюють війну. У дискурсі комічного причетність російського населення до антидемократичної політики держави-терориста потрактовано як суспільну патологію. Таке явище спроектовано в контекстуально-синонімічні зв'язки вербальних форм *росія та психіатрична лікарня: Росія, напевне, єдина психіатрична лікарня, де головного лікаря обирають самі пацієнти* (12, 12.12.2022).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, упродовж воєнного періоду в Україні «мова сміху» засвідчила оцінну поляризацію поширених у ЗМІ антропонімів і топонімів; антропоморфізацію хрематонімів, розширення функцій етнофолізмів, проникнення термінів у фольклорні тексти; перегляд гендерного маркування асоціативних полів, розширення стилістичних функцій транслітерації та міжмовної паронімії; поглиблення залежності імпліцитної інформації від прецедентних явищ і фонових знань, розгорнутих у медійному контенті. Домінантними за функційністю в комічних повідомленнях стали ресурси лексико-семантичного рівня, що знайшли підтримку суспільно-політичного та психологічного контекстів. У процесі гумористичної комунікації відбувається актуалізація ментального сценарію Святого Письма та розвінчування ідеологічних міфів. Спостережено розгортання репертуару антропного, просторового, часового, біоморфного й артефактного кодів лінгвокультури. Перспективу досліджень пов'язуємо з вивченням морфологічного рівня «мови сміху» періоду воєнного стану.

Вдячність

Авторка висловлює подяку за підтримку організаторам проекту «Documenting Ukraine» (Австрія), завдяки якому стало можливим виконане дослідження.

Література

- Бондаренко, А. І. (2023). Сміховий дискурс воєнного періоду в Україні. *Мовознавчий вісник*: зб. наук. праць, вип. 35, с. 72–80. <https://doi.org/10.31651/2226-4388-2023-35>.
- Завальнюк, І. (2023). Синтаксичні одиниці в мові вітчизняних масмедіа періоду російсько-української війни: оновлення змісту й структури. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету*

ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство): зб. наук. праць, вип. 37, с. 120–129. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37-120-130>.

- Кислюк, Л. П., Мельник, С. Є. (2023). Війна в мові та мовній діяльності українців. *Мовознавчий вісник*: зб. наук. праць, вип. 35, с. 6–18. <https://doi.org/10.31651/2226-4388-2023-35>.
- Мартінова, Г. І. (2023). Трансформації в українському етносоціумі та його мові як наслідок російсько-української війни. *Мовознавчий вісник*: зб. наук. праць, вип. 35, с. 45–53. <https://doi.org/10.31651/2226-4388-2023-35>.
- Масенко, Л. Україна перемогла на полі культури. <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-viyna-kultura-peremoha/32845368.html> (03.03.2024).
- Степаненко, М. (2023). Номінативно-аксіологічна парадигма денотата «воєнні дії» в Україні: 2022–2023. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, XI /1, s. 71–85.
- Сюта, Г. М. (2023). Лінгвософія опозицій «свій – чужий» у текстах періоду російсько-української війни. *Українська мова*, 2 (86), с. 3–34.

Джерела

1. Анекдот. Козаки. https://anekdot.kozaku.in.ua/pro_soldat/
2. Апостроф. <https://apostrophe.ua/>
3. Етносвіт. https://etnosvit.com/uk/anekdoty_uk/pro-putina.html
4. Internetua. <https://internetua.com/>
5. NV. <https://nv.ua/>
6. Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-viyna-kultura-peremoha/32845368.html>
7. Ранок. <https://ranok.ictv.ua/ua/2022/03/08/ryatuyemosya-gumorom-yak-ukrayintsi-smiyutsya-z-rosiyi-pid-chas-vijni>
8. Розділ. Львів. <https://rozdil.lviv.ua/anekdot/search/23/index.php?p=10>
9. Crimezone. <https://crimezone.in.ua/podiji/v-ukraine/14847-poblizu-biloruskogo-kordonu-zjavivsja-specpidrozdil-bojovih-bobriv-video.html>
10. Pinterest. <https://www.pinterest.com/vova158288/>
11. Твітер. <https://twitter.com/?lang=uk>
12. Телеграф. <https://telegraf.com.ua/>
13. Укрінформ. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3433756-anekdoti-nasoi-peremogi16.html>
14. Фокус. <https://focus.ua/>
15. Фолькфронт. <https://folkfront.com.ua/>
16. You Tub. <https://www.youtube.com/channel/UCxeauKUaojYSJng3XYaC2SA>

References

- Bondarenko, A. (2023). Smikhovyi dyskurs voiennoho peroidu v Ukraini [Humorous discourse of the war period in Ukraine], *Linguistic Bulletin*, № 35, 72-80. (in Ukrainian).
- Zavalnuk, I. (2023). Syntaksychni odynytsi v movi vitchyznanyh masmedia periodu rosiisko-ukrainskoi viiny: onovlenna zmistu I struktury [Syntactic units in the language of domestic mass media during the period of the Russian-Ukrainian war: update of content and structure]. *Scientific Notes of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: Philology (linguistics): collection of scientific works*, № 37, 120–129. (in Ukrainian).
- Kysluk, L. P., Melnyk, S. E. (2023). Viina v movi ta movnii diialnosti ukraintiv [War in the language and language activity of Ukrainians]. *Linguistic Bulletin*, № 35, 6–18. (in Ukrainian).
- Martynova, H. (2023). Transformatsii v ukrainskomu etnosotsiumi ta ioho movi iak naslidok rosiisko-ukrainskoi viiny [Transformations in the Ukrainian ethnosociety and its language as a result of the Russian-Ukrainian war]. *Linguistic Bulletin*, № 35, 45–53. (in Ukrainian).
- Masenko, L. (2023). *Ukraina peremohla na poli kultury* [Ukraine has won on the battlefield of culture], <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-viyna-kultura-peremoha/32845368.html> (03.03.2024). (in Ukrainian).
- Stepanenko, M. (2023). Nominatyvno-aksiolohiina paradyhma denotata “voieni dii” v Ukraini: 2022-2023 [Nominative and axiological paradigm of the denotate “military action” in Ukraine: 2022–2023]. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, XI/1, 71–85. (in Ukrainian).
- Siuta, H. (2023). Lingvosofiia opozytsii “svii-chuzhyi” u tekstakh periodu rosiisko-ukrainskoi viiny [Linguosophy of the opposition “us-them” in the texts of the Russian-Ukrainian war period]. *The Ukrainian Language*, № 2(86), 3–34. (in Ukrainian).

Автор

Алла Бондаренко, доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови, методики її
навчання та перекладу
e-mail: alla_bon@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0003-4140-4733>

Конфлікт інтересів

Автор засвідчує про відсутність конфлікту інтересів

Author

Alla Bondarenko, doctor of philological sciences,
Professor of the Department of Ukrainian language,
methods of its teaching and translation
e-mail: alla_bon@ukr.net
<http://orcid.org/0000-0003-4140-4733>

Conflict of Interests

The author declares that she has no conflict of interest